

A keresztény értelmiség és korunk kultúrája

TÓTH PÉTER PÁL

A szerző a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézetének hallgatója. Írása az *Értelmiség szerepvállalása és feladatai korunkban* című pályázaton II. díjat kapott.

Az „értelmiségi” szavunk közkeletű jelentése szerint azt a társadalmi réteget illeti, amely valamiféle szellemi tevékenységet tekint hivatásának, illetve ennek gyakorlásával teremti meg egzisztenciáját. A fogalom nyilvánvalóan az értelem szó képzett alakja, s ez a tény magának az embernek egyik lényegi aspektusára világít rá: *animal rationale*, azaz értelemmel bíró, eszes lény. Tágabban értelmezve tehát „értelmiségi” minden gondolkodó ember — függetlenül bármiféle társadalmi besorolástól —, aki önmagára, a másik emberre és a világra tekintve állandó értelmező beszédet folytat külső és belső kozmoszával, és a Teremtés munkatársaként mindezek kimunkálására, kultúra teremtésére is hivatott. Értelmiséginek lenni, ebben az összefüggésben, az ember alapfeladatai közé tartozik. Ebből következően nem húzható olyan választóvonal, amely a társadalom egy szűk rétegét jelölné meg az értelem birtokosaként. Mindezek ellenére ki-ki a maga tehetsége szerint gyakorolja (gyakorolhatja) a gondolkodás, a beszéd és az írás művészetét, és ez alapján mégiscsak körvonalazódik az embereknek egy bizonyos csoportja, akik a fent említett adományokból oly mértékben részesülhetnek, hogy ennek kamatoztatásáért felelősséggel tartoznak életformaként vállalva a gondolkodás útjait.

Dolgozatomban az „értelmiségi lét” dimenzióinak számomra leglényegesebb (és legkínzóbb) kérdéskörére helyezném a hangsúlyt: miként lehetséges — gondolkodó emberként — a kereszténység megélésére törekedni korunk kultúrájában, milyen lehetőségei vannak a világgal folytatandó kommunikációnak. Minthogy a (humán) értelmiségi elsősorban a szó embere, a szó által van jelen a világban, feladata és kötelessége a „jel-adás művészetére” való mind kimunkáltabb és elmélyültebb törekvés. Különösen problematikus és rendkívüli gondosságot igénylő feladat ez, ha mindezen erőfeszítéseket hívő keresztényként kell megtennie.

A hit és kultúra összefüggése ahhoz hasonlóan fogalmazható meg, ahogyan a Khalkédóni zsinat tanítása (451-ben) Krisztus kettős — emberi és isteni — természetének összetartozását kimondta: „keveredés nélkül, változatlanul, elszakíthatatlanul és elválaszthatatlanul”. A khalkédóni atyák megfogalmazása zsinórmértékül szolgálhat e kettős világ, az „égi és földi hivatás” bonyolult és szerteágazó összefüggéseinek középpontjában álló ember számára.

A kétezer éves keresztény történelemmel szembesülve azonban azt tapasztalhatjuk, hogy ez az olyanannyira kívánatos egység súlyos és máig tartó szakadásokat szenvedett. Ebben a tekintetben tulajdonképpen válságtörténettel van dolgunk. A mai kor keresztény emberének — történeti örökségként — egy fájdalmas feszültséget kell hordoznia tehát, amelyet teljes mértékben sohasem képes integrálni. Nyíri Tamás szerint: „az a feszültség jelentkezik ebben a kettősségben, amely létünk földi alapjainak biztosítása és örök célunk között érezhető. Ezt a megosztottságot szüntette meg Jézus Krisztus, aki elválaszthatatlanul, de összekeverhetetlenül egyesítette magában az istenit és a világit. A megtestesülés az a befejezett egység, amely az egész világ egységének kezdete és vége, ebben a horizontban vállalhatja egzisztenciánk ideiglenes megosztottságát. A világ befejezetlen egységéből fakad a keresztény ember sajátos világi feladata, amelyet a világ helyeslésével és ugyanakkor a világról való lemondással és a hit homályának vállalásával valósíthat meg. A keresztény embernek az a hivatása, hogy vállalja ezt az ideiglenességet és befejezetlenséget”.¹

¹Nyíri Tamás: *A keresztény ember küldetése a világban.* Bp. 1996.

Olyan korban kell mindezt megvalósítanunk, amelyben megzavarodott az ember egyik legsajátabb lelki érzékelő képessége, a hit. A modern kor arra törekszik ugyanis, hogy biztos fészket rakjon e világban, valódi otthonává tegye, s úr legyen benne, de ennek során nagy igyekezetében gondosan kitakarított belőle mindent, amiről úgy vélte, nem oda való. Ilyenformán a hit is kiszorult a világból, ám ezzel nem semmisült meg, hanem éppen visszatért oda, ahonnan eleve fakadnia kell.

A hit világot teremtő erejét tagadó szellemiség — félreértve a hit és a világ valódi viszonyát, valamint a hit rejtelkedését — az irracionalitás terepére számúzta a hitet, s első pillantásra tehetősebb és módosabb, ígéretesebb és kevésbé titokzatos gazdára hagyatkozott: a magában álló, büszke értelemre. Pedig a hit nem ellensége, még csak nem is ellenfele az értelemnek, hanem különös rejtélyes-rejtőzködő társa.

Mindezek a körülmények olyan felelősséggel ruházzák fel a hívő embert, amelyből egyként fakadhat a történelemmel polemikus viszonyban álló tradícióföltés és az alkotó értelem iránt fogékony fejlődéshit. Az ellentmondás feloldásához az „*elemző figyelem attitűdje*” vezethet. „Időre és némi kitartásra van szükség, hogy igazolódjék a meggyőződés, amely szerint a hit és a kultúra találkozásának végkifejlete mindkét oldalról a beteljesedés. (...) A hit örökségébe beilleszthetők a természettudományok, az antropológia és a filozófia számos tartományában elvégzendő keresztény reflexió eredményei, s így hozzájárulhatunk ahhoz, hogy a tanítás fokról fokra eljusson a mindent befogadó és egybegyűjtő tágasságra.”²

²Lafont, Ghislain: *Az igazság helye a teológiai gondolkodásban.* Pannonhalmi Szemle, 1995. 4.

Az egyháznak a II. Vatikáni zsinat során sikerült kialakítania ezt a dialogikus alapállást, azzal a szándékkal, hogy — több évszázados késlekedés után — befogadja az újabb kori nyugati civi-

lizációnak a krisztusi üzenet közvetítése szempontjából jelentékeny eredményeit. A kereszténység és a nyugati civilizáció kezdeti egymásra találása, időleges szétválása és újjászülető párbeszéde ekképp a remény hídszerkezetére bizza a kétezzer éves történet pályáját.

Korunk úgy is jellemezhető, mint a pluralizmus tiszteletének kora, ami azt jelenti, hogy nincs, aki önmagában lenne a tudás birtokosa, akinek kizárólagos joga lenne a véleménynyilvánításhoz. A legkülönbözőbb vélemények és hagyományok is szóhoz juthatnak, sőt szóhoz is kell jutniuk. Amikor az egyházak magukévá teszik ezt az álláspontot, ezzel elfogadják, hogy ők is csak egy hangot képviselnek a többi között. Hozzájárulnak ugyan a szellemiség alakulásához, de nem ők az egyedüli formálói. Üzenetük következképp egyedivé, sőt viszonylagossá válik. Ezt a helyzetet az önmagát keresztényként elgondoló értelmiséginek nem mindig könnyű megélnie.

Egyrészt sürgető a feladat, hogy újra láthatóvá tegyünk az egyházat, határozottabb arculatot kellene kapnia az emberek szemében. Az egyház nem elégedhet meg azzal, hogy bezárkózik a maga szentélyébe, illetve csak a keresztények magánéletéhez kapcsolódik. Korunk média-kultúrájában az, amiről nem beszélnek, amit nem fényképeznek le, nem is létezik. Másrészt azonban a média világa számos csapdát és útvesztőt rejt magában. Az ebben a világban jelenlétre törekvő egyháznak nagyon komolyan fontolóra kell vennie ezeket a veszélyforrásokat. A megváltás műve minden emberhez szól, de kérdés, hogy a misztérium (annak nyelve, szimbolikája) érthető-e, értelmezhető-e a képekkel, jelképekkel, kereskedelmi emblémákkal nagy mennyiségben elárasztott mai ember számára. Felvethető az is, hogy nem kellene-e valamilyen módon újragondolni az ókeresztény kor *disciplina arcani* elvét, amely a keresztény közösség legféltebb titkait csak a hitbe teljességgel beavatottak számára tárta fel?

Hasonló kérdésekről elmélkedik Nádas Péter egy Teréz anyáról készült televíziós interjú kapcsán. „Minden kép, amely egyetlen embert elvezet egyetlen emberig, áldozat, szentség, misztérium. És minden kép, melyet bármely szándékkal mutogatnak, bálványimádó és szentségtörő. Aki olyasmit közvetít, ami nem személyes, hanem isteni, az szükségszerűen szerény marad, egyszerű, s ezzel a személyünkben megérint a személyével. Aki ellenben nem képes így létezni és beszélni, előírt szerepekre kényszerül, s csupán bizonyos tulajdonságait mutatja sokaknak. A közvetítés láthatóvá teszi a teljes személyiséget, az önmutogatás eltakarja.”³

Állandó megfontolást igényel és kételyt ébreszt, „amit képeinkkel és szavainkkal a nap huszonnégy órájában a nyilvánosság előlött művelünk.” Egyetlen esélyünk és reménységünk, hogy némelyeknek megadatnak a kegyelem ritka pillanatai, hogy a jó kiterjed a világban és működni kezd.

³Nádas Péter: *Egyetlen embertől, egyetlen emberig*. Pannonhalmi Szemle, 1996. 3.